

Дидактичні засади формування культурологічної компетентності бакалаврів романської філології

Л. В. Шуппе

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, м. Одеса, Україна
Corresponding author. E-mail: shuppe@mail.ua

Paper received 08.10.2016; Accepted for publication 20.10.2016.

Анотація. Стаття присвячена обґрунтуванню теоретичної значущості проблеми формування культурологічної компетентності бакалаврів романської філології як сучасних фахівців сфери міжкультурної комунікації. Висвітлено провідні суперечності традиційної системи їх фахової підготовки, яка стримує особистісно-професійне зростання випускників бакалаврату як професіоналів в галузі іноземних мов. Уточнено етапи й розкрито стратегію щодо створення необхідного дидактико-методичного забезпечення процесу формування культурологічної компетентності бакалаврів романської філології у процесі викладання фахових дисциплін. Основна увага приділяється конкретизації способів і прийомів активізації навчально-пізнавальної та самостійно-дослідницької діяльності студентів бакалаврату у напрямку набуття ними культурологічної компетентності та необхідних для майбутньої професійної діяльності особистісних і ділових якостей.

Ключові слова: культурологічна компетентність, бакалаври романської філології, дидактичні засади, професійна підготовка, міжкультурна комунікація.

Вступ. Професійна підготовка бакалаврів романської філології в наступний час вже не може обмежуватися тільки їх навчанням вільному володінню основної іноземної мови, оскільки її модернізація в контексті Болонських ініціатив має сприяти формуванню в них загальних та спеціалізованих професійних компетенцій, обумовлених сучасними вимогами національного, європейського та світового ринків праці, які безупинно розвиваються. Останнім часом, у зв'язку з різким зростом міграції населення з африканських та мусульманських країн на європейський континент, вимоги роботодавців висувають у розряд найбільш актуальних проблему набуття випускниками спеціальності 035 «Романські мови» особливої – культурологічної компетентності, що значною мірою визначає успіх їхньої професійної діяльності та соціальний престиж.

Аналіз публікацій з теми дослідження. Проблема формування культурологічної компетентності бакалаврів романської філології до сьогодні не ставала предметом спеціальної уваги і фундаментального науково-педагогічного дослідження. Зумовлено це тим, що за усталеною традицією, науковий інтерес відомих учених переважно спрямовувався на оновлення змісту й вдосконалення методів і форм професійної підготовки фахівців з германських мов, зокрема англійської та німецької філології, в наступних напрямках досліджень: підвищення якості навчання студентів іноземної мови як засобу міжкультурного спілкування (М. Байрам, І. Зимня, М. Карло, Г. Китайгородська, У. Літлвуд, Е. Пассов, С. Тер-Мінасова, В. Фурманова, Е. Шубін); формування комунікативної (Ю. Ємельянов, В. Жеребкіна, В. Кашницький, Т. Ліпатова, А. Панфілова, Г. Трофімова та ін.), синонімічної (Н. Новосельцева), лінгвокомунікативної (Л. Демчук, Т. Ломтева), соціокультурної (М. Боліна, С. Колова, Е. Костіна, В. Сафонова), професійної (Е. Бреус, В. Вілс, А. Гребенщикова, В. Золотухина, Н. Комісаров, І. Халеева, М. Хольц-Мянттярі, О. Цокур, К. Шапошников, А. Швейцер), перекладацької (І. Алексеева, В. Комісаров, Л. Латишев, Р. Мін'яр-Белоручев, М. Цвілінг), міжкультурної (Е. Бистрай, Н. Гальскова) компетенцій; тренування

функцій перекладацької діяльності (І. Анікеева, Є. Беседіна, С. Будаєв, Н. Гавриленко, Л. Голубенко, Л. Єгорова, С. Зелепукіна, К. Касаткіна, М. Князян, Н. Костіна, Л. Леготкіна, Ж. Лихачова, Л. Тархова).

Однак, незважаючи на значущість отриманих результатів, дотепер не визначені сутність і структура культурологічної компетентності бакалаврів романської філології, не розроблена ефективна система її формування упродовж їхньої професійної підготовки у вищих навчальних закладах. Основними причинами цього є недостатня розробленість теоретично-методологічних засад, а також відповідного предметно-змістового, методико-технологічного й психолого-педагогічного аспектів організації процесу фахової підготовки бакалаврів романської філології з огляду на нові виклики мультикультурного суспільства; перевага й активне використання в традиційній професійній підготовці бакалаврів романської філології застарілих методик, розрахованих на засвоєння ними переважно формальних аспектів іспанської, французької, італійської мови, при дефіциті практичних форм навчання, що сприяють відпрацюванню кожної з функцій лінгвокомунікативної, перекладацької, міжкультурної діяльності.

Мета статті полягає у висвітленні дидактичних засобів і прийомів навчання фахових дисциплін бакалаврів романської філології, що сприяють формуванню в них культурологічної компетентності.

Матеріали і методи. Впродовж дослідження використано різні методи: теоретичні – аналіз і узагальнення науково-педагогічної літератури з проблеми модернізації професійної підготовки фахівців з іноземних мов; конкретизація професійно важливих якостей бакалаврів романської філології як сучасних фахівців сфери іншомовного спілкування і міжкультурної комунікації; моделювання технології навчання фахових дисциплін, спрямованої на формування культурологічної компетентності бакалаврів романської філології; емпіричні-соціологічне опитування (анкетування, інтерв'ювання) викладачів і студентів гуманітарних факультетів щодо способів вдосконалення професійної підготовки бакалаврів романської філології, ефективності впровадження методів і форм

інноваційного навчання; цілеспрямоване спостереження за процесом і результатами формування в бакалаврів романської філології культурологічної компетентності.

Результати дослідження та їх обговорення.

Проведення дослідно-експериментальної роботи на факультеті романо-германської філології ОНУ ім. І.І. Мечникова впродовж 2012-2016 рр. засвідчило, що в сучасному суспільстві професійно підготовленим бакалаврам романської філології вже недостатньо бути лише знавцями основної іноземної мови і посередниками, що задовольняють зовнішню потребу іншомовного спілкування між людьми, розділеними лінгвоетнічними бар'єрами. У даний час вони мають бути висококваліфікованими менеджерами у сфері міжкультурної комунікації, які ґрунтовно поінформовані про всі аспекти буття, культури, політики і традицій народів, що розмовляють романськими мовами; здатні зайняти гуманістичну позицію стосовно партнерів по міжкультурній комунікації – представників різних мов і культур; спроможні реалізувати свої професійні функції через адекватно створену систему іншомовного спілкування і компетентне регулювання інформаційного потоку всіх видів іншомовних джерел. Це припускає наявність у бакалаврів романської філології високої загальної і світоглядної культури, професійної компетентності, широкої ерудиції і переконаності, комунікабельності, такту, постійного прагнення до поповнення знань, різноманіття інтересів, орієнтації на соціокультурні цінності й ідеали.

Оскільки найважливішими характеристиками нової – синергетичної світоглядної парадигми в системі вищої професійної освіти є усвідомлення майбутніми фахівцями свого місця в світі, а також своєї особливості місії в площині своєї професії [3, с. 34], то вона в умовах фахової підготовки бакалаврів романської філології повинна змінити, як спосіб трансляції навчально-пізнавальної інформації, так і способи використання й засвоєння ними соціального досвіду, культури й цінностей. Це свідчить про необхідність пристосування навчально-виховного процесу, до якого залучено бакалаврів романської філології, до постійних змін, що відбуваються в доквітлі, створюючи відповідні адаптивні механізми, що забезпечують адекватність їх професійної підготовки все зростаючим вимогам соціуму і ринку праці. Як наслідок, зрушення в моделі вищої професійної освіти бакалаврів романської філології через призму концепції самоорганізації, спонукають до кардинальної зміни взаємовідносин між її основними суб'єктами – студентами та викладачами на більш демократичній та гуманістичній основі, оскільки традиційна екстенсивно-монологічна освітня система вже вичерпала свій позитивний потенціал. Через це викладач у новій моделі вищої філологічної освіти виступає як лідер, тобто менеджер освітнього й науково-дослідницького процесу, а студенти-бакалаври романської філології, що постійно розвиваються, повинні займати у навчанні активну пізнавальну, дослідницьку та соціально-професійну позицію. Освітнє середовище в межах синергетичної моделі організації професійної підготовки бакалаврів романської філології повинно будуватися відповідно до принципів нелінійності,

відкритості, варіативності, гнучкості, як щодо часу, так і щодо місця навчання і формування навчальних груп студентів (різні предмети студенти за вибором можуть вивчати з різними групами однокурсників). Через це навчання як спільне творче осмислення світу, поширюється на всі аспекти життя і згуртовує в єдину структуру всіх учасників освітнього процесу. Але, чи готові до такої нової взаємодії викладачі і студенти-бакалаври романської філології?

Наші власні спостереження й результати наукових досліджень, проведених на базі ОНУ імені І.І. Мечникова [1, 2], засвідчують, що студенти-бакалаври романської філології не завжди готові до такого відкритого навчання, яке вимагає відмінних від традиційної моделі методів і технологій, хоча таке освітнє середовище сприяє більшій самореалізації їх власного «Я», а також самопобудови себе як особистості і професіонала в галузі іноземних мов. Перехід від авторитаризму до демократичності, який передбачає розвиток фактору сумісного пізнання світу спричинений нелегким переосмисленням особистої настанови на співтворчість зі студентами в процесі освітньої діяльності. Тому, на відміну від викладачів, які зацікавлені лише в розумовому і суто мовленнєвому розвитку студентів-бакалаврів романської філології, педагоги-новатори вищої школи, що мислять синергетично, намагаються поряд із зазначеною функцією всебічно розвинути їх особистість, спираючись на емоційно-вольові, морально-етичні, культурологічні та соціально-економічні чинники. Це означає, що відкрита модель професійної освіти бакалаврів романської філології визнає втрату викладачами монопольних позицій на навчальну інформацію, джерелом якої в нових умовах інформаційно-мовленнєвої взаємодії стає студент, який трансформує її через внутрішні пізнавальні дії, що суттєво змінює відносини у підсистемах: «викладач – інформація», «викладач – контроль», «викладач – управління пізнавальною діяльністю студента-бакалавра романської філології».

Іншими словами, модернізація професійної підготовки студентів-бакалаврів романської філології передусім пов'язана зі створенням відкритої самоорганізованої моделі їх навчання фахових дисциплін, яка повинна будуватися на засадах гуманістичної парадигми, зорієнтованої на розвиток вільної особистості, формування в неї аналітичних і креативних умінь щодо вирішення багатофакторних професійних проблем, здібностей до автономної інноваційної діяльності в сфері міжкультурної комунікації. А це різко зміщує акценти з навчання на самонавчання і самоосвіту студентів-бакалаврів романської філології. Зафіксовано, що ситуація у вищих навчальних закладах, що здійснюють професійну підготовку студентів-бакалаврів романської філології, поки що цілком інша: величезний обсяг аудиторного навантаження не залишає студентам часу на повноцінну самостійну пізнавальну, дослідницьку й професійно зорієнтовану діяльність, спрямовану на вдосконалення їх особистості як фахівця міжкультурної комунікації та творчий пошук. Тому, враховуючи реальні обставини освітнього середовища, ми, організуючи навчання студентів-бакалаврів романської філології фахових

дисциплін у три етапи, використовували наступний дидактико-методичний арсенал, який сприяв формуванню в них культурологічної компетентності.

Перший етап – підготовчий – був спрямований на формування в студентів-бакалаврів романської філології більш чітких уявлень про майбутню професійну діяльність в нових – соціально-економічних та соціокультурних умовах розвитку українського й європейського суспільства, її творчий характер, стимулювання їх мотивації на успішне професійне становлення як фахівців сфери міжкультурної комунікації. Протягом цього етапу було передбачене вивчення базових і спеціальних дисциплін («Вступ до фаху», «Практична фонетика», «Практична граматики», «Домашнє читання», «Практика усного й письмового мовлення»). Навчальна інформація цих фахових дисциплін була структурована відповідно переліку професійно важливих пізнавальних завдань, виробничих і проблемних ситуацій. Ситуації-оцінки описували стан професійної діяльності фахівців з романської філології, конструктивний вихід з яких уже знайдений, однак потребує критичного аналізу раніше ухвалених рішень. Ці ситуації містили головним чином соціокультурні й комунікативні помилки, допущені бакалаврами романської філології у процесі міжкультурної або ділової комунікації, а також вказували на порушення професійної етики. Ситуації-ілюстрації містили еталонні зразки пошуку оптимальних способів вирішення завдань міжмовного й міжкультурного спілкування. Застосування методу аналізу конкретних ситуацій сприяло активізації пізнавальної діяльності бакалаврів романської філології, розвитку в них уміння аналізувати професійні ситуації, формуванню позитивної мотивації на професійне становлення. Причому, у процесі вирішення конкретних завдань ми віддавали перевагу використанню відеоситуацій, оскільки вони мають більшу інформативну цінність, аніж опис ситуацій, що обумовлено синхронізацією мовної й екстралінгвістичної поведінки діючих осіб, підкріпленням аудіовізуального зразка паралінгвістичними засобами.

На другому – основному етапі, на заняттях по практичній фонетиці, практичній граматиці, домашньому читанню, практиці усного й письмового мовлення, особливістю організації яких була інтеграція лінгвістичної, соціокультурної й комунікативної підготовки бакалаврів романської філології на міждисциплінарній основі досить часто використовувався метод проектів і інтерактивних засобів навчання. Інтерактивні засоби навчання основних мов застосовувалися на заняттях по практичній фонетиці для відпрацювання аудітивних навичок розрізнення звуків іноземної мови, формування артикуляційних і ритміко-інтонаційних вимовних навичок. Оскільки в навчальних програмах по фонетиці часто використовується прийом візуалізації вимови, то створювалися умови для самостійної роботи студентів над фонетичними навичками. На заняттях по практичній граматиці застосовувалися автоматизовані довідники по граматиці, системи виявлення граматичних помилок на морфологічному рівні, тестові програми, що сприяло формуванню рецептивних граматичних навичок читання й аудіювання, а також продуктивних

граматичних навичок переважно письмової мови. Використання інтерактивних засобів навчання дозволяло не тільки активізувати навчально-пізнавальну діяльність студентів у ході аудиторних занять, але й раціонально організувати самостійну роботу, що мало особливе значення для студентів зі слабким рівнем підготовки.

Формуванню лінгвокомунікативних знань сприяло виконання бакалаврами романської філології комунікативних завдань тренувального або пізнавально-пошукового характеру, які залучалися до участі у виконанні певних проектів. На цьому етапі головним чином використовувалися творчі монопроекти з відкритою координацією, внутрішні, групові, короткострокові. Прикладом може бути проект «Мое хоббі». Мета даного проекту складалася в навчанні лексики по темі, формуванні вмінь діалогічного й монологічного мовлення, аудіюванні незнайомого тексту, вимовленого носієм мови, у збагаченні знань про культуру інших країн, у формуванні вміння використовувати мовні й немовні здатності відповідно до завдань міжкультурного спілкування, навчитися працювати в команді. Для реалізації цих цілей необхідно було вивчити інтереси студентів, їх думки щодо проведення вільного часу, закріпити лексику по даній темі, поліпшити їх навички в монологічному й діалогічному мовленні, у читанні й аудіюванні. Попередньо було проведено опитування з метою підвищення інтересу до теми й вибору типу проекту, а також правильного розподілу студентів по підгрупах, щодо їх захоплень і психологічної сумісності.

Проект включав чотири сходинки. На першій сходинці кожна підгрупа бакалаврів романської філології вибирала тему в рамках досліджуваної загальної теми. У результаті були обрані теми «Музика», «Спорт», «Подорожі». Перед студентами була поставлена проблема, шляхи вирішення якої вони повинні були знайти самі, запропоновані зразкові питання для обговорення з метою закріплення лексики, розмовні кліше, а також настрою на тему, виявлені джерела інформації, методи її одержання, форма кінцевого продукту (інтерв'ю, реклама, стінгазета, колаж, телепередача, повідомлення й т.д.). На цій сходинці студенти пропонують свої варіанти розробки проекту, спираючись на особистий досвід, проявляючи самостійність і творчість, визначають форму кінцевого продукту, обґрунтовуючи його переваги перед іншими. Друга сходинка присвячена роботі над монологічними висловленнями. Як змістовно-значеннева основа, що дозволяє успішно реалізувати поставлені завдання, виступають тексти, що відповідають темам «Музика», «Спорт», «Подорожі». Зміст цих текстів був стимулом для наступних висловлень. Важливо навчити студентів використовувати тексти як зразок висловлення, трансформувати їх у відповідності зі своїми цілями. На третій сходинці йшло відпрацювання діалогічного мовлення, коли студенти обговорюють зміст тексту, виділяють важливу інформацію. Студенти діляться інформацією про заготовлені матеріали, готують презентацію проекту. При цьому кожен бере участь відповідно до визначеної йому ролі. На четвертій сходинці здійснюється захист і обговорення прикінцевого продукту, резуль-

тату проекту в кожній групі. У цьому випадку перша група, що вибрала тему «Музика», представляла колаж, друга група захищала свій проект у вигляді телепередачі «Спортивні новини», третя група, що вибрала тему «Подорожі», представила рекламу туристичної агенції. Після презентацій проектів проводилася загальногрупова дискусія бакалаврів романської філології, у ході якої обговорювалися й оцінювалися результати виконання проекту, його презентація, що стимулювало вихід студентів у рефлексивну позицію, підвищувало їх активність.

Третій – професійно орієнтований етап був безпосередньо пов'язаний з формуванням професійно значущих особистісних якостей бакалаврів романської філології як фахівців сфери міжкультурної комунікації. Виходячи з можливостей навчальних дисциплін («Теорія перекладу», «Практика перекладу», «Теорія й практика міжкультурної комунікації», «Лінгвокраїнознавство» і ін.) нами були визначені три напрями роботи в плані забезпечення продуктивності колективної й індивідуальної навчально-пізнавальної діяльності майбутніх перекладачів. Для рішення завдань удосконалення фонетичних, граматичних, лексичних і аудитивних навичок, мовних, соціокультурних і комунікативних умінь, розвитку фонематичного слуху, почуття мовної симетрії, функціонального стилю, критичності мислення на заняттях з практичної граматики, домашнього читання, практики усного й письмового мовлення використовувалися методи аналізу конкретних ситуацій, розігрування ролей, проектів, інтерактивні засоби навчання. Студенти вирішували більш складні завдання, що носили творчий характер. Прикладом може бути пізнавально-пошукове культурознавче завдання на систематизацію й узагальнення національно-специфічної інформації «Іспанія – країна моєї мрії».

На заняттях з дисципліни «Теорія й практика міжкультурної комунікації» ми прагнули забезпечити правильне розуміння студентами-бакалаврами романської філології сутності процесу міжкультурної комунікації, познайомити їх з категоріальним апаратом даного навчального курсу, розвивати установки на діалог культур. У процесі навчальної діяльності акцент робився на зіставлення культурних діаграм рідної й досліджуваної (іспанської, французької) мов,

які є сукупністю культурологічних даних, необхідних для забезпечення успішної міжкультурної комунікації. Причому, студенти повинні були чітко засвоїти, що культурна діаграма повинна виступати як орієнтир у ході як аудиторних занять по інших предметах, так і в самоосвітній діяльності й включати наступні елементи: національна ідентичність і соціальні групи (суспільні класи, етнічні групи, демографія); соціальна взаємодія (норми, правила й традиції в поведінці); вірування; соціальний і політичний устрій держави (соціальні інститути, що забезпечують повсякденне життя держави і його громадян: медична допомога, дотримання законності й порядку, соціальне страхування, місцеве управління); соціалізація особистості (сім'я, школа, професія як інститути соціалізації, система цінностей суспільства, церемонії, що супроводжують людину в різні періоди життя); історія народу, географія й клімат країни; національні стереотипи й автостереотипи, їх походження, національні символи і їх значення. Загалом, на заняттях з дисципліни «Лінгвокраїнознавство», основними методами навчання якої виступали міжкультурні екскурси, адаптаційно-культурологічні етюди, бакалаври романської філології доходили розуміння того, що, чим більше розходжень у взаємодіючих культурах, тим складніше забезпечити в процесі міжкультурної комунікації діалог культур.

Висновки. Формування культурологічної компетентності бакалаврів романської філології здійснюється в спеціально створених умовах організації їх професійної підготовки, з дотриманням засад інноваційної дидактики вищої школи та використанням широкого кола активних та інтерактивних методів навчання фахових дисциплін. Успішності організації означеного процесу сприяють певні соціально-психологічні якості бакалаврів романської філології, як от: ділові якості (професійна сфера): дисциплінованість, працьовитість, прагматичність, заповзятливість; якості, що характеризують ставлення до інших людей (сфера взаємодії між людьми, сфера спілкування): доброзичливість, товариськість, відвертість, колективізм; якості, що характеризують відношення до життя (емоційна сфера): життєрадісність, різнобічність, оптимізм, захопленість, активність; індивідуальні якості, що підвищують самооцінку (сфера власного «Я»).

ЛІТЕРАТУРА

1. Беседіна Є.В. Модернізація професійної підготовки майбутніх перекладачів в умовах диверсифікації університетської освіти / Є.В. Беседіна: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. – Одеса, 2009.
2. Колесниченко Н.Ю. Професійна підготовка бакалаврів романо-германської філології в системі університетської освіти: теоретичні і методичні засади: монографія / Н. Ю. Колесниченко. – Одеса: БМБ, 2014.
3. Проблеми формування професіоналізму особистості та діяльності майбутнього фахівця в контексті вимог європейської інтеграції: колективна монографія / Під ред. О.С. Цокур. – Одеса: СПД Бровкін О.В., 2012.

REFERENCES

1. Besedina E. V. Modernization of the Professional Training of Future Teachers in Conditions of the Higher Education Diversification / E.V. Besedina: PhD thesis : 13.00.04. – Odessa, 2009.
2. Kolesnichenko N. Yu. Professional Training of the Romance-Germanic Philology Bachelors at the University: Theoretical and Methodological Groundings: monograph / N. Yu. Kolesnichenko. – Odessa: BMB, 2014.
3. Problems of Development of Personal and Activity Professionalism of Future Specialists according to the European Integration Requirements: collective monograph / under editing by O.S. Tsokur. – Odessa: SEP Brovkin O. V., 2012.

The didactic principles of the romance philology bachelors' culturological competence formation

Shuppe L.

Summary. The aim of the present article is to give foundation to a theoretical significance of the problem of the culturological competence formation of the Romance philology bachelors as modern experts in the intercultural communication. The main inconsistency of the traditional system of their professional training, which restrains the bachelors' personal and professional awareness in the foreign languages sphere, has been covered. The stages specified, a strategy of creation of the necessary didactic and methodological means contributing to the Romance philology bachelors' culturological competence formation while teaching specialized subjects has been elaborated. Special attention is paid to a specification of means and methods for the bachelors' educational, cognitive, and research activity, so that they obtain culturological competence, and personal and professional skills necessary for their future professional occupation.

Keywords: *culturological competence, the Romance philology bachelors, didactic principles, professional training, intercultural communication.*

Дидактические основы формирования культурологической компетентности бакалавров романской филологии

Л. В. Шуппе

Аннотация. Статья посвящена обоснованию теоретической значимости проблемы формирования культурологической компетентности бакалавров романской филологии как современных специалистов в сфере межкультурной коммуникации. Представлены основные противоречия традиционной системы их специальной подготовки, которая сдерживает личностно-профессиональный рост выпускников бакалавриата как профессионалов в сфере иностранных языков. Указаны этапы и раскрыта стратегия создания необходимого дидактично-методического обеспечения процесса формирования культурологической компетентности бакалавров романской филологии в процессе преподавания специальных дисциплин. Основное внимание уделяется конкретизации способов и приемов активизации научно-познавательной и самостоятельной исследовательской деятельности студентов бакалавриата с целью приобретения ими культурологической компетентности и необходимых для последующей профессиональной деятельности личностных и деловых качеств.

Ключевые слова: *культурологическая компетентность, бакалавры романской филологии, дидактические принципы, профессиональная подготовка, межкультурная коммуникация.*